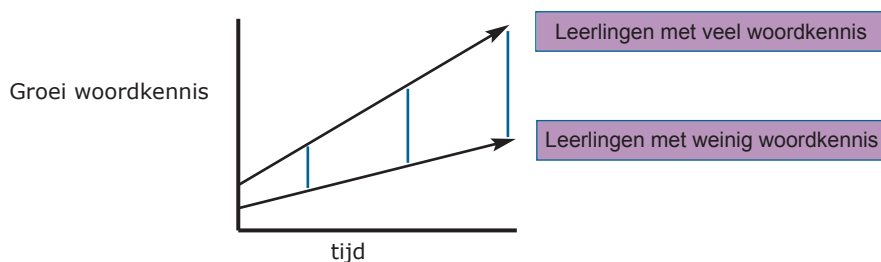

Basiswoordenschat in de onderbouw

Belang van een goede Basiswoordenschat

Kinderen hebben op school heel veel woorden nodig om te profiteren van het onderwijs. We kennen de risico's die kinderen lopen als ze de basiswoorden niet snel genoeg leren. Onderzoek laat zien dat kinderen steeds meer achterraken als er niet wordt ingegrepen. Dit staat bekend als het Mattheüseffect:

Het Mattheüs-effect

In een variatie op de Engelse uitdrukking 'it takes money to make money' zou men kunnen zeggen 'it takes words to make words'.

Peuters en kleuters komen de school binnen met grote verschillen in woordkennis. Sommige kinderen kennen al duizenden woorden, andere een paar honderd. In alle activiteiten en bij alle lessen hebben kinderen woorden nodig om te kunnen communiceren: luisteren, praten, lezen en schrijven. Het is belangrijk dat leerlingen de woorden hebben om te kunnen meedoen én meedenken. Zoals Rupley e.a. (1999) schrijven: 'vocabulary is the glue that holds stories, ideas, and content together... making comprehension accessible'. Niet voor niets heeft het NRP (National Reading Panel) in de V.S. op basis van onderzoek van alle bekende leesstudies, het woordenschatonderwijs bovenaan de ranglijst gezet en aangemerkt als een van de meest belangrijke elementen voor geletterdheid van risicoleerlingen. De leerkrachten en leidsters vormen dan de sleutel. Er rust een belangrijke taak op hun schouders. Als zij de achterstanden niet grotendeels weten weg te werken dan kan het Mattheüseffect de schoolloopbaan van kinderen ernstig belemmeren; de achterstanden zullen niet kleiner, maar groter worden. Maar het omgekeerde is ook waar: als kinderen in de onderbouw een goede basiswoordenschat meekrijgen, helpen leidsters en leerkrachten de kinderen enorm vooruit in hun verdere schoolcarrière.

Checklist woordenkennis

- peuters/kleuters kunnen de woorden in vragen en opdrachten begrijpen
- peuters/kleuters kennen genoeg woorden om de voorleesverhalen te volgen
- peuters/kleuters kunnen de hulp van anderen inroepen
- peuters/kleuters kunnen meepraten in de één op één gesprekjes en in groepsgesprekken
- peuters/kleuters scoren voldoende op de TAK, de CITO woordenschattoets of de TvK

BAK: een gemeenschappelijke Basiswoordenschat

De Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters is ontwikkeld door het ITTA (Universiteit van Amsterdam). Dit zijn de 3000 woorden die kinderen in ieder geval nodig hebben om verder te kunnen komen en om goed door te kunnen stromen naar groep 3. Deze basiswoordenschat vormt een fundament om op voort te bouwen en nieuwe woorden aan te haken. Maar het is geen gemakkelijke opgave om zoveel woorden, in zo'n korte tijd op een goede manier aan bod te laten komen. Het kan zijn dat kinderen een deel van die woorden al kennen. Juist dat maakt het ingewikkeld. Peuters en kleuters komen binnen met verschillende taalervaringen, belangstelling en achtergrondkennis. Om hieraan tegemoet te komen, moeten leidsters en leerkrachten over veel competenties beschikken.

Checklist competenties

- leidsters/leerkrachten kunnen de woorden op een systematische manier selecteren en logisch clusteren zodat ze zorgen voor een gestructureerde opbouw van woordkennis;
- leidsters/leerkrachten kunnen betekenissen indien gewenst kort en helder uitleggen en uitbeelden (maximaal 2 minuten per woordcluster);
- leidsters/leerkrachten kunnen zorgen voor voldoende speels herhalen en inoefenen van de woorden, aansluitend bij de natuurlijke verwervingslijn van de kinderen;
- leidsters/leerkrachten kunnen geregeld, tussen de bedrijven door controleren;
- leidsters/leerkrachten kunnen een doorlopende lijn van intentioneel en incidenteel leren realiseren;
- leidsters/leerkrachten kunnen binnen en buiten de thema's voldoende woorden aanleren (minimaal de woorden van de BAK) en controleren of de kinderen de woorden kennen;
- leidsters/leerkrachten kunnen woorden flexibel en geïntegreerd in de activiteiten aanbieden, aansluitend bij het soms grillige leerproces dat de kleintjes laten zien;
- leidsters/leerkrachten kunnen speels en betekenisvol woorden aanleren, zodat de kinderen plezier krijgen in woordjes leren.

Niet alle leidsters en leerkrachten zijn voorbereid op deze specifieke vaardigheden en kunnen deze competenties routinematig inzetten. En als ze over alle vaardigheden beschikken, dan nog is er een grote behoefte aan passend didactisch materiaal. Zo vinden leerkrachten het heel lastig om eenduidige plaatjes en foto's te vinden, waarin de betekenis van woorden en de betekenisrelaties tussen woorden duidelijk naar voren komt. Niet alleen de concrete woorden, maar vooral de abstracte woorden zijn een probleem. In de praktijk is er ook veel behoefte aan ideeën voor variatie in het didactisch handelen: speelse, korte, aanschouwelijke uitleg van woorden, gerichte vragen voor stimuleren van interactie en betekenisonderhandeling, tips voor veelzijdige en betekenisvolle herhaling. Elke leidster en leerkracht moet in staat gesteld worden om flexibel de kinderen in geëigende situaties woorden aan te bieden. Daarbij gaat het niet alleen om woorden en betekenissen, maar ook om een verantwoorde systematische opbouw van het achterliggende woordkennissysteem.

Voor alle kinderen een minimaal gemeenschappelijke Basiswoordenschat

Is het dan mogelijk om alle kinderen een goede en ruime Basiswoordenschat te laten ontwikkelen, zodat ze makkelijk verder mee kunnen komen in het onderwijs? Om een woordenschatleerlijn te realiseren als basis voor het leren lezen in groep 3 en begrijpend lezen/lernen in de middenbovenbouw? Leidsters en leerkrachten vinden het niet eenvoudig om met de bestaande programma's voldoende woorden aan te leren. We zien vaak dat achterstanden hardnekkig blijven bestaan. Dat wil niet zeggen dat het een onmogelijke taak is. In de huidige praktijk van het onderwijs is veel winst te behalen.

In de *Handreiking 'Basiswoordenschat: hoe kunnen we kinderen helpen die berg van woorden te leren'* is aangegeven waar de verbeterpunten liggen:

1. We moeten zorgen dat peuters en kleuters meer en beter woorden kunnen leren in een doorlopende lijn met zowel incidenteel als intentioneel leren.
2. We moeten zorgen voor een goede opbouw van het achterliggende woordkennisnetwerk bij kinderen, zodat ze makkelijker zelf nieuwe woorden en betekenissen kunnen aanhaken.
3. We moeten zorgen voor een meer uiteenlopend aanbod van woorden en betekenissen in de doorgaande lijn van peutergroepen naar groep 1 en groep 2.
4. We moeten de lijn doortrekken van school naar thuis met speciale aandacht voor de activiteiten van ouders.

Checklist verbetermogelijkheden woordenschatonderwijs VVE

☐ beschikken de leidsters/leerkrachten over de vereiste competenties?	helemaal niet - weinig - voldoende - in hoge mate
☐ is er een bewuste doorlopende lijn intentioneel-incidenteel leren?	helemaal niet - weinig - voldoende - in hoge mate
☐ is er expliciet aandacht voor gestructureerde netwerkopbouw?	helemaal niet - weinig - voldoende - in hoge mate
☐ is er een uiteenlopend & veelzijdig aanbod van woorden?	helemaal niet - weinig - voldoende - in hoge mate
☐ is er een doorlopende lijn school-thuis-situatie?	helemaal niet - weinig - voldoende - in hoge mate

De afgelopen jaren is gewerkt aan de ontwikkeling van materiaal om leidsters en leerkrachten bij deze belangrijke taak te ondersteunen en hen zoveel mogelijk te ontlasten. Om te beginnen zijn de 3000 woorden van de BAK zoveel mogelijk in logische clusters geordend. Vervolgens zijn alle clusters kort en krachtig op peuter en kleuterniveau uitgelegd en gevisualiseerd. Al deze concrete didactische uitwerkingen, zijn samengenomen in Logo 3000: een breed uitgemeten instrumentarium met kant-en-klaar materiaal. Het is, anders dan de standaardprogramma's, geen methode maar een instrumentarium waarin alle Basiswoorden betekenisvol aan bod komen. Het gaat om een losbladig systeem waar leidsters en leerkrachten uit kunnen putten en waarmee ze elke bestaande methode of aanpak direct kunnen verrijken.

De onderdelen zijn:

- woordkaarten met alle didactische uitwerkingen voor betekenisuitleg en voor het veelzijdig inoefenen, in een doorgaande lijn intentioneel-incidenteel leren;
- praatplaten met tips voor de peuterleidsters en leerkrachten;
- grote woordwebben (woorden in logische structuren) voor op de woordmuur (netwerkopbouw);
- woordkalenders voor elke groep met woorden van de week, om mee te nemen in het eigen taalgebruik;
- speel-/leerbladen met de aangeboden woorden voor in de klas en thuis.

De woordkaarten bieden op de voor- en achterkant telkens concrete invulling van de 4 kapstokhaken van de 4-takt. Het is niet bedoeld als star model: leerkrachten/leidsters kiezen uit het rijke materiaal datgene wat specifiek voor henzelf (afhankelijk van de eigen competenties), in hun eigen situatie (afhankelijk van de context), voor hun eigen kinderen (aansluitend bij het woordkennisniveau in de groep) nodig is. Met dien verstande dat kinderen wel elke dag kort en krachtig nieuwe woorden in logische structuren aangeboden krijgen zodat ze de inhaalslag van minimaal 3000 woorden hebben kunnen maken. De instructie duurt nergens langer dan 2 minuten en vervolgens is het woord aan de kinderen en gaat het om herhaling in diverse contexten. Voor de doorgaande lijn naar de ouders krijgen peuters en kleuters speel-leerbladen mee naar huis, waarin de aan te leren woorden op veel manieren terugkomen. Elk kwartaal kan er een ouderavond georganiseerd worden: Logo 3000 biedt de scholen powerpoints, speelse woordactiviteiten, filmpjes e.d. om de ouderavonden in te vullen. Zo worden de ouders betrokken gemaakt bij het leren van de Basiswoordenschat. De spelletjes én de CD met de liedjes, rijmpjes en verhaaltjes waarin de woorden terugkomen, geven de ouders én de kinderen plezier in het woorden oefenen thuis.

Voorkant woordclusterkaart

enkele - een hoop - behalve

uitbreiden

enkele 	een hoop
-------------------	---------------------

beholve

uitleggen
enkele = niet zo veel
een hoop = heel veel
behalve = die niet... alle anderen, maar die niet

uitbeelden
Een zak knikkers (of blokjes), een zak met nog maar enkele snoepjes, en een zak vol snoepjes.

voorbewerken en semantiseren

LEERKRACHT
Kijk zoekend de kring rond. Ik zoek... ik zoek enkele kinderen die mij kunnen helpen. Weet je wat, Adnan, jij mag helpen, en Hedwig, en Indra. Kijk, enkele kinderen heb ik nodig om me te helpen (de drie kinderen aanwijzen). Enkele kinderen, dat zijn niet zo veel kinderen. Willen jullie alle drie nu enkele knikkers uit dit zakje pakken?
Als alle drie de kinderen er drie pakken, besteed daar dan aandacht aan: enkele kan drie zijn. Maar ook twee. Enkele is niet zo veel. Goed zo, jullie hebben enkele knikkers gepakt; niet zo veel knikkers. Enkele kinderen hebben enkele knikkers gepakt; ze hebben niet zo veel knikkers gepakt. (tegen de drie kinderen) Doe ze maar terug in de zak.
Nu pak ik zelf enkele knikkers en die leg ik hier neer (twee knikkers pakken). En hier (de prik aanwijzen) ga ik een hele hoop knikkers neerleggen. Een hoop, dat is heel veel. Dit zijn een hoop knikkers (aanwijzen), en dat zijn maar enkele knikkers (aanwijzen). Hier ligt een hoop en daar liggen enkele knikkers (weer aanwijzen).

Dus enkele is niet zo veel en een hoop is heel veel. Ik leg nu de enkele knikkers ook hier (alle knikkers bij elkaar op één hoop leggen). Zo, ik ga de knikkers weer in het zakje doen. Allemaal behalve deze ene (aanwijzen). Ik laat één knikker liggen. Alle andere knikkers ruim ik op, behalve deze ene (aanwijzen). Deze ene knikker doet niet mee. Ik ruim alle knikkers op, behalve deze knikker (laten zien). Kijk, ik doe de knikkers weer in het zakje. Allemaal, behalve deze (knikkers in de zak doen, behalve één). Deze knikker doe ik niet in het zakje. Alle knikkers zitten weer in het zakje, behalve deze knikker (omhoog houden). Het is een mooie knikker, hè, die mag vandaag wel hier op mijn tafel liggen.

360 Woordkaarten in een doorgaande lijn voor peuters, groep 1 en 2 met voorgestructureerde woordclusters en compleet uitgewerkte 4-takt.

Grote platen, met woorden in structuur voor aan de woordmuur, zodat woorden op elk moment kunnen terugkomen en met de plaatjes in het langtemijngheugen worden ingeslepen.

Korte, gerichte uitleg en suggesties voor rijke uitbeelding.

Vorbewerken en semantiseren:
Uitgeschreven script voor 2 minuten semantisering voor leidsters/leerkrachten die houvast of voorbeeld van goed practise willen: voorbeeld van verantwoorde intentionele opstap, waarna de kinderen aan bod komen.

Achterkant woordclusterkaart

enkele - een hoop - behalve

interactieve verwerking

KINDEREN
Aanhaken:

- Laat de kinderen rondrijden naar het speelgoed in de klas. Van welk speelgoed hebben we er maar enkele? (De stoep, poppenhuis, giraffe)
- En van welk speelgoed hebben we veel? (De ligo, blokken, auto's)

consolideren en controleren

Voorbeelden:

- Kijk, ik heb niet alleen een zak met knikkers bij me, maar ook een zak met snoepjes.
- O, maar... er zitten enkele snoepjes in. Dat is niet veel. Uit deze zak kan ik maar enkele kinderen een snoepje geven.
- Wacht eens... ik moet beter in mijn tas kijken. Ja hoor, in deze zak heb ik een hele hoop snoepjes. Raffi, wil jij ze ontdelen?
- O, nu hebben maar enkele kinderen een snoepje, maar anderen, ledereen, behalve Raffi. Pak zelf ook geven een snoepje. Raffi!
- Maak allemaal een tekening van twee bomen.
- Aan de ene boom zitten nog maar enkele blaadjes. De wind heeft ze weggeblazen. Aan de andere boom zitten een hoop groene blaadjes, want het is lente.

Meemaken in de Massenroutines

- Benut activiteiten en situaties om de doelwoorden te laten herhalen.
- We geven alle plantjes water, behalve die plant. Die mag geen water.
- Wil jij alle boeken weer in de kast zetten? Behalve dit boek, want hier zit ik uit voorlezen.

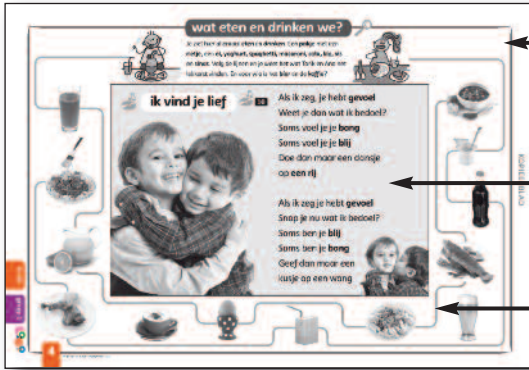
Interactieve verwerking:
Suggesties van stimulerende vragen voor goede gerichte interactie en betekenisonderhandeling. Kinderen haken de nieuwe woorden in hun bestaande kennisnetwerk aan.

Consolideren en controleren:
Veelzijdige ideeën voor consolideer-/controleeractiviteiten gericht op passieve en (desgewenst ook) actieve verwerving. Leidsters/leerkrachten kiezen hieruit, wat ze geschikt en nodig vinden.
Waar mogelijk:

- zijn consolideeractiviteiten gekoppeld aan ontluikende geletterdheid en gecijferdheid;
- worden er tips gegeven voor verdere woordenschat-uitbreiding en prentenboeken rond de in te oefenen woorden om voor te lezen;
- komen woorden terug in liedjes/versjes op de bijbehorende CD's en in speel-/leerbladen.

Speelleerbladen voor in de groep én thuis

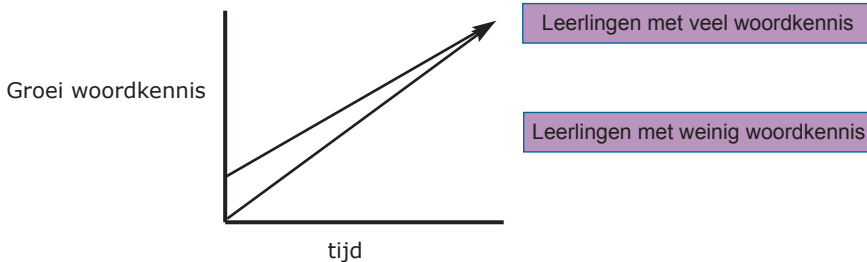
Kopieerbladen: kinderen doen de spelletjes op de (voor)school én thuis. De aangeboden woorden worden herhaald.

Liedjes en versjes: teksten van liedjes en versjes die op CD staan, zodat ze samen steeds weer gelezen/gezongen kunnen worden.

Rond de woorden en spelletjes worden ouderbijeenkomsten georganiseerd.

Leerkrachten en leidsters kiezen steeds wat het beste uitkomt. Doordat ze merken dat peuters en kleuters op deze manier heel veel woorden leren, raken ze meer gemotiveerd om nóg meer woorden aan te haken. En... zoals een leidster opmerkte 'nu zie ik hoe goed die kinderen eigenlijk woorden kunnen leren, ik sta versteld. Het ligt dus niet aan de kinderen, maar aan wat wij met ze doen!'

Het is een uitdaging voor het onderwijs om (woordenschat)verschillen zo snel en zo veel mogelijk weg te werken, zodat alle kinderen hun talenten ontplooiën. Door goed in te zetten op woordenschatonderwijs in de onderbouw, kan een enorme inhaalslag worden gemaakt en wordt de grafiek van pagina 1 omgebogen. Dat geeft kinderen voor de rest van hun schoolcarrière de start die ze verdienen.

Colofon

De kwaliteitskaart 'Belang van een goede Basiswoordenschat' is ontwikkeld door Marianne Verhallen (Rezulto). Bij deze kwaliteitskaart hoort de handreiking 'Basiswoordenschat, hoe kunnen we kinderen helpen die berg van woorden te leren'. Het materiaal LOGO 3000 wordt ingezet binnen het project *Het ei van Columbus - Ouderparticipatie en Taalontwikkeling*. In het project zijn activiteiten rond woordenschat op de voor- en vroegschool verbonden met activiteiten rond woordenschat- en taalontwikkeling van de ouders via een oudercursus en ouderactiviteiten.

Zie voor meer informatie www.poraad.nl en www.taalpilots.nl.

Op de site www.logo3000.nl vindt u meer informatie over het materiaal.

Voor vragen rond het project kunt u contact opnemen met Gea Spaans, PO-Raad, via e-mail s.vanderreep@poraad.nl.

april 2012 © Buiten het downloaden zijn alle rechten op dit product voorbehouden aan Marianne Verhallen en

Postbus 85246 - 3508 AE Utrecht

e-mail: info@schoolaanzet.nl

www.schoolaanzet.eu